Ζακ Λακάν
Ψυχανάλυση, επιστήμη, πολιτική[1]

E.G. Όταν μιλάμε για τον Ζακ Λακάν, συνδέουμε αναπόφευκτα αυτό το όνομα με μια διατύπωση, την «επιστροφή στον Φρόυντ». Τι σημαίνει αυτό;

J.L. Ακριβώς αυτό που ειπώθηκε. Η ψυχανάλυση είναι ο Φρόυντ. Εάν θέλουμε να ασχοληθούμε με την ψυχανάλυση, πρέπει να επιστρέψουμε στον Φρόυντ, στους όρους του και στους ορισμούς του, διαβασμένους και ερμηνευμένους στην κυριολεξία τους. Ίδρυσα γι' αυτόν ακριβώς τον σκοπό στο Παρίσι μια φροϋδική Σχολή. Πάνω από είκοσι χρόνια εκθέτω την άποψή μου: το να επιστρέψουμε στον Φρόυντ σημαίνει απλά να απαλλάξουμε το έδαφος από τις αποκλίσεις και τα διφορούμενα της υπαρξιακής φαινομενολογίας, για παράδειγμα, όπως επίσης και από τον θεσμικό φορμαλισμό των ψυχαναλυτικών εταιριών, ξαναπιάνοντας την ανάγνωση της διδασκαλίας του Φρόυντ σύμφωνα με τις αρχές που ορίστηκαν και απαριθμήθηκαν με βάση το έργο του. Το να διαβάσουμε εκ νέου τον Φρόυντ σημαίνει απλά να τον διαβάσουμε εκ νέου. Όποιος στην ψυχανάλυση δεν το κάνει, χρησιμοποιεί μια καταχρηστική διατύπωση.

E.G. Ο Φρόυντ όμως είναι δύσκολος. Και ο Λακάν, λένε, τον κάνει τελείως ακατανόητο. Στον Λακάν προσάπτουν ότι μιλάει και κυρίως γράφει με τέτοιον τρόπο που μόνον ελάχιστοι μυημένοι μπορούν να ελπίζουν ότι θα τον καταλάβουν.

J.L. Το ξέρω, με θεωρούν για έναν σκοτεινό που κρύβει τη σκέψη του πίσω από προπετάσματα καπνού. Αναρωτιέμαι γιατί άραγε. Σχετικά με την ανάλυση, επαναλαμβάνω μαζί με τον Φρόυντ ότι είναι το «διυποκειμενικό παιχνίδι μέσω του οποίου η αλήθεια εισέρχεται στο πραγματικό». Δεν είναι σαφές; Η ψυχανάλυση όμως δεν είναι μια υπόθεση για παιδιά.

Τα βιβλία μου ορίζονται ως ακατανόητα. Αλλά για ποιον; Δεν τα έγραψα για όλον τον κόσμο, ώστε να είναι κατανοητά από όλους. Το αντίθετο, δεν με απασχόλησε ποτέ, ούτε κατ' ελάχιστον, πώς θα γίνω αρεστός σε οποιονδήποτε αναγνώστη. Είχα να πω πράγματα και τα είπα. Μου αρκεί να έχω ένα κοινό που διαβάζει. Εάν δεν καταλαβαίνει, υπομονή. Σε ό,τι αφορά τον αριθμό των αναγνωστών, είχα περισσότερη τύχη από τον Φρόυντ. Τα βιβλία μου μάλιστα διαβάζονται υπέρμετρα, εκπλήττομαι από αυτό.

Είμαι επίσης πεπεισμένος ότι σε δέκα χρόνια, το μάξιμουμ, αυτός που θα με διαβάσει θα με βρει τελείως διαφανή, όπως ένα ωραίο ποτήρι μπίρας. Ίσως θα πούνε λοιπόν: «Αυτός ο Λακάν, τι κοινοτοπία!».

…

J.L. Καλώ σύμπτωμα οτιδήποτε προέρχεται από το πραγματικό. Και πραγματικό, οτιδήποτε δεν πάει καλά, δεν λειτουργεί, αντιτίθεται στη ζωή του ανθρώπου και στην αντιμετώπιση της προσωπικότητάς του. Το πραγματικό επανέρχεται πάντα στην ίδια θέση. Θα το βρείτε πάντοτε εκεί, κάτω από τις ίδιες επιφάσεις. Οι επιστήμονες ματαιοπονούν λέγοντας ότι τίποτε δεν είναι αδύνατο μέσα στο πραγματικό. Χρειάζεται ένα φοβερό θράσος για να διατυπώσουμε τέτοιου είδους πράγματα, ή καλύτερα, όπως το υποψιάζομαι, η πλήρης άγνοια αυτού που κάνουμε και λέμε.

Το πραγματικό και το αδύνατο είναι αντιθετικοί όροι, δεν γίνεται να συμβαδίζουν. Η ανάλυση ωθεί το υποκείμενο προς το αδύνατο, του υποδεικνύει να θεωρήσει τον κόσμο όπως πραγματικά είναι, δηλαδή φαντασιακός, χωρίς σημασία. Ενώ το πραγματικό, όπως ένα αδηφάγο πουλί, δεν σταματάει να τρέφεται με λελογισμένα πράγματα, με πράξεις που έχουν ένα νόημα.

Ακούμε συνέχεια ότι πρέπει να δώσουμε ένα νόημα σε τούτο και σ' εκείνο, στις ίδιες μας τις σκέψεις, στις ίδιες μας τις προσδοκίες, στις επιθυμίες, στο σεξ, στη ζωή.

Αλλά από την ζωή δεν ξέρουμε τίποτε απολύτως. Οι επιστήμονες πασχίζουν να μας το εξηγήσουν ασθμαίνοντας.

Ο φόβος μου είναι μήπως από δικό τους λάθος, το πραγματικό, αυτό το τερατώδες πράγμα που δεν υπάρχει, καταλήξει να εμπεδωθεί, να κυριαρχήσει. Η επιστήμη υποκαθιστά τη θρησκεία, και είναι αρκετά πιο δεσποτική, στενόμυαλη και σκοταδιστική. Υπάρχει ένας θεός-άτομο, ένας θεός-χώρος κτλ. Εάν κερδίσει η επιστήμη ή η θρησκεία, η ψυχανάλυση τελείωσε.

E.G. Στις ημέρες μας, ποια είναι η σχέση μεταξύ της επιστήμης και της ψυχανάλυσης;

J.L. Για μένα, η μόνη αληθινή, σοβαρή, αξιοπρόσεκτη επιστήμη (science) είναι η science-fiction. Η άλλη, η επίσημη, που έχει τους βωμούς της στα εργαστήρια, προχωράει ψηλαφιστά, χωρίς επακριβή χώρο. Και μάλιστα αρχίζει να φοβάται τη σκιά της.

Φαίνεται να πλησιάζει για τους επιστήμονες η στιγμή του άγχους. Στα αποστειρωμένα εργαστήριά τους, τυλιγμένοι στις κολλαρισμένες μπλούζες τους, αυτά τα γηραλέα παιδάκια που παίζουν με άγνωστα πράγματα, κατασκευάζοντας μηχανήματα όλο και πιο πολύπλοκα και επινοώντας τύπους όλο και πιο σκοτεινούς, αρχίζουν να διερωτώνται τι μπορεί να προκύψει αύριο, τι μπορεί να προκαλέσουν αυτές οι συνεχώς νέες έρευνες. Επιτέλους! λέω. Και αν ήταν ήδη πολύ αργά; Οι βιολόγοι τώρα αναρωτιούνται πάνω σ' αυτό, ή οι φυσικοί, οι χημικοί. Για μένα, είναι τρελοί. Ενώ είναι ήδη έτοιμοι να αλλάξουν την όψη του σύμπαντος, μόλις τώρα τους περνά από το μυαλό να αναρωτηθούν μήπως κατά τύχη αυτό αποβεί επικίνδυνο. Και αν όλα τινάζονταν στον αέρα; Εάν τα βακτηρίδια που έχουν με τόσο πάθος καλλιεργηθεί στα αποστειρωμένα εργαστήρια μεταμορφώνονταν σε θανάσιμους εχθρούς; Εάν μια ορδή από αυτά τα βακτηρίδια ερχόταν να σαρώσει τον κόσμο μαζί με όλα τα σκατά που φιλοξενούνται σ' αυτόν, αρχής γενομένης από τους ίδιους τους επιστήμονες των εργαστηρίων;

Στις τρεις φροϋδικές θέσεις περί αδυνάτου, κυβέρνηση, διαπαιδαγώγηση, ψυχανάλυση, θα προσθέσω μια τέταρτη, την επιστήμη. Με τη διαφορά πως οι επιστήμονες δεν ξέρουν ότι η θέση τους είναι αστήριχτη.

E.G. Να λοιπόν μια αρκετά πεσιμιστική άποψη αυτού που ονομάζουμε πρόοδος.

J.L. Όχι, είναι κάτι τελείως διαφορετικό. Δεν είμαι πεσιμιστής. Δεν θα συμβεί τίποτε. Για τον απλούστατο λόγο ότι ο άνθρωπος δεν είναι ικανός για τίποτε, δεν είναι καν ικανός να αυτοκαταστραφεί. Προσωπικά, θα έβρισκα θαυμάσιο μια ολοκληρωτική μάστιγα παραγόμενη ειδικά για τον άνθρωπο. Θα ήταν η απόδειξη ότι κατάφερε κάτι να κάνει με τα χέρια του, με το μυαλό του, χωρίς θεϊκή, φυσική ή άλλης μορφής παρέμβαση.

Όλα αυτά τα υπέροχα βακτήρια υπερσιτιζόμενα προς τέρψη, σκορπισμένα ανά τον κόσμο όπως οι ακρίδες της Βίβλου, θα σήμαιναν τον θρίαμβο του ανθρώπου. Αλλά αυτό δεν θα συμβεί. Η επιστήμη περνάει ευτυχώς κρίση υπευθυνότητας, όλα θα επανέλθουν στην τάξη, όπως λένε. Το έχω αναγγείλει: το πραγματικό θα αποκτήσει το πλεονέκτημα, όπως πάντα. Και θα είμαστε, όπως πάντα, χαμένοι.

…

E.G. Τι είναι όμως το άγχος για την ψυχανάλυση;

J.L. Κάτι τι που τοποθετείται εκτός του σώματός μας, ένας φόβος, αλλά κανενός πράγματος που, συμπεριλαμβανομένου του πνεύματος, να μπορεί να αιτιολογήσει. Εν κατακλείδι, ο φόβος του φόβου. Πολλοί από αυτούς τους φόβους, πολλά από αυτά τα άγχη, στο επίπεδο που τα αντιλαμβανόμαστε σχετίζονται με το σεξ. Ο Φρόυντ έλεγε ότι για τη σεξουαλικότητα του ομιλούντος ζώου που ονομάζεται άνθρωπος

δεν υπάρχει φάρμακο ούτε ελπίδα. Ένα από τα καθήκοντα του αναλυτή είναι να βρει στον λόγο του ασθενή τη σχέση ανάμεσα στο άγχος και στο σεξ, αυτόν τον μεγάλο άγνωστο.

[1] http://www.aletheia.gr/text.html#Ζακ_Λακαν:Ψυχαναλυση,επιστημη,πολιτικη

Η συνέντευξή του Λακάν δόθηκε το 1974 στη Ρώμη για το περιοδικό *Panorama*. Αναδημοσιεύτηκε στο γαλλικό περιοδικό Magazine Littéraire , n 222, από τον Ζ.-Α. Μιλλέρ. Για την ελληνική δημοσίευση επιλέχτηκε ένας θεματικός τίτλος.